

ПАРИЗЬКИЙ МИРНИЙ ДОГОВІР 1783 РОКУ ТА ЙОГО МІЖНАРОДНЕ ЗНАЧЕННЯ

Сідельник Світлана,
здобувач вищої освіти другого рівня
навчально-наукового інституту історії,
права та міжнародних відносин
Сумського державного
педагогічного університету
імені А.С. Макаренка
e-mail: Sidelnyksveta@gmail.com

Науковий керівник: **Сокирська Владилена,**
доктор історичних наук, професор
кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин
та методики навчання історичних дисциплін
Сумського державного педагогічного університету
імені А.С. Макаренка

Паризький мирний договір 1783 р. став ключовою подією у завершенні війни за незалежність США та визначив нову геополітичну конфігурацію у Західному світі. Його значення виходить далеко за межі американського контексту – договір мав вплив на перебіг подій у Європі, колоніях, а також став поштовхом до переосмислення концепцій міжнародного права. Слід звернути увагу, що ще на початку 1770-х рр. 13 британських колоній у Північній Америці розпочали боротьбу за незалежність. Причинами цього стали економічні обмеження з боку метрополії, податковий тиск, відсутність політичного представництва у парламенті. Після семи років війни (1775–1783), за активної допомоги Франції, Іспанії та Нідерландів, США здобули перемогу. Так, український історик Ярослав Дашкевич підкреслює, що Американська революція заклала основи «сучасної політичної культури національного самовизначення», що згодом матиме вплив і на українські визвольні рухи [1].

Варто зазначити, що після поразки британців у битві під Йорктауном у жовтні 1781 р. лідери парламенту вирішили припинити наступальні кампанії в Північній Америці на користь іншого, більш обмеженого підходу. Це було викликано розширенням війни за участю Франції, Іспанії та Голландської Республіки. Протягом осені та наступної зими британські колонії в Карибському морі впали під ударами ворожих сил, як і Менорка. Із зростанням влади антивоєнних сил уряд лорда Норта впав наприкінці березня 1782 р., і його замінив уряд на чолі з лордом Рокінгемом [6].

Дізнавшись про падіння уряду Північної Америки, Бенджамін Франклін, американський посол у Парижі, написав Рокінгему, висловлюючи бажання розпочати мирні переговори та розуміючи, що встановлення миру є необхідністю. Рокінгем вирішив скористатися цією

можливістю. Хоча це повністю задовольнило Франкліна та його колег по переговорах Джона Адамса, Генрі Лоренса та Джона Джея, вони дали зрозуміти, що умови союзу Сполучених Штатів із Францією не дозволяли їм укласти мир без схвалення Франції. Просуваючись вперед, британці вирішили, що вони не сприйматимуть незалежність Америки як передумову для початку переговорів [6].

Крім того, представники Франції послали таємного посланника до Лондона, оскільки було кілька питань, у тому числі права на рибальство на Гранд-Бенкс, щодо яких вони не погоджувалися зі своїми американськими союзниками. Іспанці та французи також були стурбовані американським наполяганням на річці Міссісіпі як на західному кордоні. У вересні Джей дізнався про таємну французьку місію та написав Шелберну, аргументовано пояснюючи, чому він не повинен піддаватися впливу французів та іспанців. У той самий період франко-іспанські операції проти Гібралтару не змусили французів почати обговорення шляхів виходу з конфлікту [6].

Однак, небажання пояснювалося їхнім знанням про те, що Франція відчуває певні фінансові труднощі, і стало надією, що військова доля може змінитися. Щоб розпочати процес, Річарда Освальда відправили зустрітися з американцями, а Томаса Гренвіля було направлено розпочати переговори з французами. Оскільки переговори просувалися повільно, Рокінгем помер у липні 1782 р., і лорд Шелберн став головою британського уряду. Хоча британські військові операції почали мати успіх, французи зупинилися на час, оскільки вони співпрацювали з Іспанією, щоб захопити Гібралтар [6].

Залишивши своїх союзників сваритися між собою, американці дізналися про лист, надісланий влітку Джорджу Вашингтону, в якому Шелберн визнав тезу незалежності. Озброївшись цим знанням, вони знову вступили в переговори з Освальдом. Коли питання незалежності було вирішено, вони почали виробляти деталі, які включали питання кордону та обговорення репарацій. Що стосується першого пункту, то американці змогли змусити британців погодитися на кордони, встановлені після Французько-індіанської війни, а не на кордони, встановлені Квебекським актом 1774 р. До кінця листопада обидві сторони склали попередній договір, який базувався на наступних пунктах:

- Велика Британія визнала Тринадцять колоній вільними, суверенними та незалежними державами.
- Кордони Сполучених Штатів будуть такими, як у 1763 р., і простягатимуться на захід до Міссісіпі.
- Сполучені Штати отримують права на риболовлю в Гранд-Бенкс і затоці Святого Лаврентія.
- Усі борги, передбачені договором, мали бути виплачені кредиторам з обох сторін.

- Конгрес Конфедерації рекомендував би кожному законодавчому органу штату забезпечити реституцію майна, відібраного у лоялістів.
- Сполучені Штати запобігатимуть вилученню власності у лоялістів у майбутньому.
- Усіх військовополонених мали звільнити.
- І Сполучені Штати, і Велика Британія мали мати постійний доступ до Міссісіпі.
- Території, захоплені Сполученими Штатами після договору, мали бути повернуті [6].

Ратифікація договору мала відбутися протягом шести місяців після підписання. Після британської допомоги Гібралтару в жовтні французи перестали бути зацікавленими в допомозі іспанцям. У результаті вони були готові прийняти сепаратний англо-американський мир. Переглядаючи договір, вони неохоче прийняли його 30 листопада. Зі схвалення французів 30 листопада американці та Освальд підписали попередній договір. Умови договору спровокували політичну бурю в Британії, де поступка території, відмова від лоялістів і надання прав на риболовлю виявилися особливо непопулярними. Ця негативна реакція змусила Шелберна піти у відставку, і було сформовано новий уряд під керівництвом герцога Портлендського. Замінивши Освальда Девідом Хартлі, Портленд сподівався змінити договір. Це було заблоковано американцями, які наполягали на відсутності змін. У результаті Гартлі та американська делегація підписали Паризький договір 3 вересня 1783 р.

Винесений на розгляд Конгресу Конфедерації в Аннаполісі, штат Меріленд, договір був ратифікований 14 січня 1784 р. Парламент ратифікував договір 9 квітня, а ратифіковані копії документа обмінялися наступного місяця в Парижі. Також 3 вересня Британія підписала окремі договори, що поклали край їхнім конфліктам з Францією, Іспанією та Нідерландською Республікою. Вони значною мірою бачили, що європейські країни обмінювалися колоніальними володіннями з Британією, повертаючи Багамські острови, Гренаду та Монтсеррат, а Флориди передавали Іспанії. Здобутки Франції включали Сенегал, а також гарантовані права на риболовлю на Гранд-Бенкс [6].

Варто зазначити, що Паризький мирний договір 1783 р. став першим в історії випадком, коли метрополія визнавала незалежність колоній шляхом дипломатії, а не лише силового тиску. Однак, цей договір значно послабив Британську імперію, сприяв посиленню тиску Франції та Іспанії в міжнародній політиці, а також стало повштовхом для рухів за незалежність у Латинській Америці.

Однак, слід звернути увагу, що на думку українського дослідника В. Брехуненка, який вважав, що договір мав унікальний формат – він був

«договірною моделлю між імперією та новоствореною республікою, що не мала прецеденту в міжнародному праві того часу» [2].

Водночас, історикиня Наталія Яковенко розглядає цей договір як «маніфест ідеї національного суверенітету», що пізніше знайде відлуння в європейських революціях XIX ст. [3]. Зазначимо, що Паризький мирний договір 1783 р. не тільки на офіційному рівні завершив Війну за незалежність США, а й став важливим етапом в міжнародних відносинах. Він закріпив незалежність новонародженої держави та визначив її територіальні межі, заклавши основу для подальшого розширення Сполучених Штатів на захід. Однак договір не вирішив усіх суперечностей: Велика Британія затримувала виведення своїх військ із низки фортифікацій на північному заході, а також продовжувала втручатися у торгівлю та морське судноплавство США. Це створювало напруження між двома державами, що згодом призвело до нового військового конфлікту – Війни 1812 р.

Висновки. Водночас договір мав ґрунтовний вплив на міжнародну політику, сприяючи поширенню ідей національного суверенітету та самовизначення. Він надихнув визвольні рухи в Латинській Америці та Європі, а також став повштовхом для подальших переговорних процесів між імперіями та новими республіками. Незважаючи на певні недоліки у його виконанні, Паризький договір став символом того, що незалежність можна здобути не лише на полі бою, а й шляхом дипломатії. Його підписання започаткувало новий баланс сил у Західному світі та визначило напрям подальшого розвитку міжнародного права.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брехуненко В. Імперія та нації: міжнародне право і нові держави в XVIII ст. *Український історичний журнал*. 2018. № 3.
2. Галенко О. Геополітичні уявлення в українській політичній думці XVIII століття. Київ: Темпора, 2010.
3. Дашкевич Я. Історичні передумови формування національної ідентичності. Київ: Либідь, 2001.
4. Українська бібліотека LibreTexts урл: Книга: Історія Сполучених Штатів (1870 р. по теперішній час). URL: <https://ukrayinska.libretexts.org>
5. Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. Київ: Генеза, 2005. 380 с.
6. Greelane.com – це освітній вебсайт. URL: <https://www.greelane.com>